

BOGANMELDELSER

Linda Mahood: The Magdalens. Prostitution in the nineteenth century. Routledge, London 1990 (205 s).

Med sin bok »The Magdalens« ger historikern Linda Mahood, anställd vid University of Glasgow, ytterligare ett intressant bidrag till prostitutionens 1800-tals historia. Mahood tar, förutom i Foucault, utgångspunkt i två tidigare brittiska analyser av prostitution: Judith Walkowitz' »Prostitution and Victorian Society« (1980) och Frances Finnegan's »Poverty and Prostitution« (1979). Dessa två tidigare undersökningar är intressanta eftersom de kommit till vitt skilda resultat då det gäller effekterna av det s.k. reglementeringssystemet i Storbritannien »the Contagious Diseases Acts« som innebar myndighetsregistrering och regelbundna hälsokontroller av prostituerade kvinnor i de flesta hamn- och garnisonsstäder. Jag skall inledningsvis kort behandla dessa två tidigare undersökningar.

Judith Walkowitz' undersökning, som varit epokgörande för 1980-talets historiska prostitutionsforskning i många länder gäller den reglementerade prostitutionen i Plymouth och Southampton under åren 1864 till 1884. Undersökningen visar att reglementeringssystemet, utövat som en genomgripande medelklasskontroll av arbetarklasskvinnor, hade ödesdigra konsekvenser för de prostituerade. Från att ha varit integrerade och åtminstone delvis accepterade av den övriga arbetarklassen – prostitution var i vissa fall en legitim inkomstkälla för kvinnor med få socioekonomiska alternativ – blev de prostituerade under reglementeringssystemet stämplade, isolerade och degraderade. Prostitution som tidigare hade varit något som många kvinnor prövade en kort tid och lämnade igen blev nu en livslång karriär för de prostituerade. Samtidigt övergick könshandeln, som tidigare kontrollerats av de prostituerade själva eller av dem närmaste »bordellmammor«, i hallickars och andra manliga profitörers händer. Prostitutionsmarknaden blev hårdare och mera kommersiell och myndighetsåtgärderna förringade de prostituerades livsvillkor – detta var, enligt Walkowitz huvudresultaten av »The Contagious Diseases Acts« i Plymouth och Southampton 1864-1884.

Frances Finnegan kommer i sin knappt så populära undersökning av reglementeringssystemet i York under åren 1837-87, till ett litet annorlunda resultat. Myndighetsregistreringen och hälsokontrollerna i York hade ingen större betydelse för prostitutionens struktur och de prostituerade kvinnornas levnadsförhållanden. En del av de förändringar (kommersialiseringen, professionaliseringen) i prostitutionen som Walkowitz beskriver skedde också i städer som aldrig hade några Contagious Diseases Acts. Andra förändringar som Walkowitz beskriver tycks aldrig ha skett. Prostitution var varken före, under eller efter reglementeringssystemet någon »naturlig« eller kortvarig episod i arbetarklasskvinnors liv. Tvärtom: könshandeln har alltid och oberoende av kontrollsystem varit svår att lämna för de kvinnor som gett sig in i den och de prostituerade har alltid varit föraktade och utstötta, menar Finnegan. Prostitution och postitionskontroll kan inte heller (bara) analyseras i ett traditionellt klassperspektiv. Så gott som samtliga prostituerade i 1800-talets York var förvisso arbetarklasskvinnor med en bakgrund präglad av extrem fattigdom, sjukdom och alkoholproblem. Men prostitutionskunderna kom inte från medelklassen. Den absoluta majoriteten av prostitutionskunderna tycks ha kommit från sociala förhållanden som inte var stort bättre än de prostituerades, enligt Finnegan.

Linda Mahoods bok »The Magdalens« som handlar om prostitutionen i Edinburgh och Glasgow under 1800-talet är som nämnts starkt inspirerad av både Walkowitz och Finnegan.

Mahood utgår emellertid från ett renodlat Foucault-inspirerat »diskursivt« perspektiv där prostitutionskontrollen analyseras som en integrerad del av den intensiva medicinska, legala och filantropiska prostitutionsdiskurs, som Skottland liksom resten av Storbritannien (och t.ex. de nordiska länderna) upplevde under andra hälften av 1800-talet. Prostitutionen blev på ett helt annat sätt än tidigare »klassificerad, analyserad och förklarad« under dessa decennier. Den blev en allt viktigare symbol i samhället, en symbol på degeneration, fattigdom, sjukdom och elände. Läkare, polisofficerer och vissa delar av näringslivet bildade i Skottland mäktiga allianser för att åtgärda prostitutionen, »the great social evil«. De s.k. SSA Föreningarna (Associations for the promotion of Social Sciences) – vars paroll var att det för varje socialt problem finns en optimal samhällelig lösning, det gäller blott att finna fram till den med vetenskapens hjälp – bidrog till att skapa ett hårdare samhällsklimat omkring prostitution.

Edinburgh och Glasgow som, enligt samtida bedömare, hade Storbritanniens största prostitutionsproblem kring mitten av 1800-talet fick emellertid aldrig någon egentlig reglementering av prostitutionen. I stället utvecklades i Skottland under andra hälften av seklet det s.k. Glasgow-systemet, ett kontrollsystem baserat på repressiva polisåtgärder mot prostituerade kvinnor och bordeller. Polisen samarbetade effektivt med två andra prostitutionskontrollerande instanser: »Magdalen Asylums« dvs fängelsten/penitentiariet för »fallna kvinnor«, samt »lock hospitals«, veneriska sjukhus designade enbart för kvinnor – manliga patienter skulle behandlas i öppenvård.

Skottlands Magdalen Asylums, som inrättats i början av seklet upplevde en blomstringsperiod i mitten av 1800-talet. Stora skaror av unga föräldralösa kvinnor, fattiga arbetarkvinnor eller lösdrivare inskrevs »frivilligt« på dessa penitentiariet. Polisen gav i praktiken kvinnorna tre alternativ: de kunde skaffa sig ett arbete, lämna staden eller låta sig inskrivas på »hemmet«. Kvinnorna, som helst skulle vara under 24 år utsattes på »hemmet« för ett eller flera år av »total, paternalistisk och kristen disciplin«. Den primära målsättningen var, enligt Mahood, att skapa billig arbetskraft. De flickor som hade en »god prognos« anställdes som underbetalda hembiträden i någon medelklassfamilj, andra arbetade i månader eller år i kvinnofängelsets tvätterier – tvätteriarbete ansågs ha en god och renande funktion för dessa »fallna« kvinnor.

Skottlands »lock hospitals« betraktades också som frivilliga institutioner. De flesta patienter (medelålder under dessa decennier: 18 år) kom till sjukhuset på polisens initiativ och de fick vid ankomsten underteckna ett kontrakt som bl.a. specificerade att utskrivning endast kunde ske på sjukhusledningens initiativ. Sjukhusets representanter gick ut i offentligheten med upplysningar om att de ibland måste »tvångsutskriva« sina unga patienter – så väl anpassade sig vissa flickor till sjukhuslivet.

Glasgow-systemets försvarare var stolta över denna skotska modell för prostitutionsbekämpelse. De betraktade systemet som ett alternativ både till traditionell laissez-faire politik gentemot prostitution och till reglementering. I motsättning till reglementeringssystemet, som innebar att samhället de facto tolererade och legaliserade prostitution innebar Glasgow-systemet en sann kamp mot prostitutionen, enligt dessa bedömare. Polisen gick hårt ut inte bara mot enskilda prostituerade, som dömdes till böter eller fängelse, men också mot bordellägare. Enligt Glasgow-polisens egna upplysningar lyckades man minska antalet bordeller från ca 550 år 1870 till ett trettio år 1879. En annan fördel med Glasgow-systemet var, enligt förspråkarna, att systemet byggde på vård och uppfostran i frivillighet. Man tog skarpt avstånd från reglementeringssystemets tvångsåtgärder och menade att bot och bättring hos de prostituerade endast kunde uppnås genom frivillig disciplin.

Linda Mahoods bidrag till kunskapen om 1800-talets prostitutionskontroll blir, i min sammanfattning:

- en demonstration av att det inte bara var det förhatade reglementeringssystemet som stämplade och utstötte prostituerade kvinnor i slutet av 1800-talet. Skottlands prostituerade kvinnor utsattes för lika förödmjukande myndighetsåtgärder (arresteringar, veneriska undersökningar, tvångsinskrivningar) som de prostituerade i Plymouth, Southampton eller York - åtgärderna vidtogs blott i ett annat systems namn;

- en utmärkt analys av den medicinska, legala och filantropiska diskurs som prostitutionskontrollen var en del av. Denna diskurs som gav prostitutionen ett starkt negativt symbolvärde är minst lika viktig för förståelsen av de prostituerades samhällssituation i slutet av 1800-talet som det konkreta kontrollsystemet på respektive ort. Mahoods undersökning visar hur prostitutionen, från att tidigare ha levt en relativt undanskymd tillvaro, lyftes fram på den socialpolitiska arenan och blev en av de viktigaste symbolerna i dåtidens köns- och klasskamp.

Mahood demonstrerar med all önskvärd tydlighet vad 1800-talets prostitutionsdiskurs ledde till i Skottland: en storsatsning på »disciplineringsanstalter» för arbetarklassflickor. Hon visar också att denna disciplinering fortsatte långt in på 1900-talet. De gamla Magdalenehemmen omvandlades så småningom till moderna uppfostringsanstalter för »flickor på glid», promiskuösa flickor, flickor med familje- och skolproblem. Det sista av dessa gamla »hem» stängdes år 1956 efter att 44 upproriska tonårsflickor - i blåa klänningar och vita förkläden - klättrat ut genom ett fönster och ned för anstaltens höga murar: ett sant bevis på motstånd mot en borgerlig, patriarkalisk sexualideologi, enligt Mahood.

Margaretha Järvinen
Kriminalistisk Institut

Inger Luise Valle: »Dette står jeg for». Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1989.

Man kan få det indtryk, at Inger Luise Valle, justitsminister i Norges arbejderparti-regering 1973-1979, har haft et helt bestemt hovedformål med at skrive sine erindringer, og at resten måske er mere eller mindre pligtstof. Er det tilfældet, foreligger der nok en parallel til en tidligere dansk justitsministers nylige erindringer.

Titlen og engagementet i beskrivelsen af Inger Luise Valles arbejde med kriminalpolitikken kunne tyde herpå. Det er behandlingen af dette emne og dette led i hendes politiske virke, der gør bogen interessant også for danske læsere.

Hendes holdning er præget af humanisme og »sund fornuft», kombineret med en klar forståelse for, hvordan opvækstvilkår spiller ind på spørgsmålet om, hvorvidt man går hen og bliver kriminel.

Men forståelsen herfor og den deraf følgende humane indstilling overfor mange lovovertrædere bliver, i Norge som i Danmark, fortolket, som om man ikke tager hensyn til dem, der bliver udsat for overgreb.

I årene frem til 1978 arbejdede Inger Luise Valle med en kriminalpolitisk redegørelse. Hun mødte ingen modstand i partiet før på det sidste, hvor en del af stortingsgruppen »vågnede op» og gik imod - men Inger Luise Valle fik godkendt, at hun fremlagde redegørelsen i Stortinget.

Den indeholdt forslag om samfundstjeneste, konfliktråd, styrkelse af kriminalforsorgen i frihed, sænkning af visse strafferammer m.v.

Og så var fanden løs. Også partifæller kritiserede hende for at have bevæget sig langt væk fra enhver »jordnær og folkelig« opfattelse. Også folk i hendes nære partipolitiske omgivelser lod hende alene. »Det var måske på kort sigt politisk klogt – men ikke særligt ærefuldt – og uklogt på længere sigt«. Inger Luise Valle er ikke uden selvkritik. Måske var tonen i redegørelsen præget af for megen selvretfærdighed, spørger hun. (Det var der måske noget der var også i Danmark i 70'ernes politiske brydningstid?)

Inger Luise Valle karakteriserer den sidste tids forsøg på stramminger i norsk kriminalpolitik som »Værhanetiltak«.

Der har været lignende tendenser i Danmark – dog så vidt jeg kan vurdere stort set uden større succes.

Forfatteren slutter af med en fornuftigt opsang: »Arbejderpartiet må ikke være et Gallup-parti; det har et ansvar for at søge at påvirke mennesker i en retning, som er i pagt med partiets værdistandpunkter, og med sund fornuft«.

Erindringerne er præget af en vis bitterhed mod en række partifæller og medieverdenen. (Som kaldte hendes oplæg: slip fangerne fri, det er forår). (Hvor er der mange lighedspunkter mellem Norge og Danmark!). Men også af stædighed og stolthed over en indsats, som hun ikke føler nogen anledning til at fortryde. Og heri har hun ganske ret.

Ole Espersen

Wolfgang Klose & Manfred Oehmichen (eds.): *Rechtsmedizinische Forschungsergebnisse*, Max Schmidt-Römhild, Lübeck, 1990. Pris 98,00 DM. ISBN 3-7950-0102-1.

Det drejer sig om et festskrift i anledning af professor, Dr. Med. Dipl.-Chem. Otto Pribillas 70 års fødselsdag. To kolleger fra universitetet i Lübeck har ønsket at hædre den mangeårige chef for det retsmedicinske institut i Lübeck ved dette festskrift. Otto Pribilla har i mange år været chef for instituttet i Lübeck, og han har skabt et særdeles frugtbart retsmedicinsk forskningsmiljø i den gamle hansestad.

Festskriftet, som er på mere end 550 sider, består af 50 artikler, som overvejende er forfattet af tyske retsmedicinere, men også med bidrag fra Frankrig, Schweiz, Polen, Brasilien og Japan. Der er en enkelt juridisk forfatter repræsenteret. Festskriftet er delt op i forskellige afsnit omhandlende retsmedicin og medicinret, retstoxikologi, retspsykiatri, retsserologi og retspatologi. Som følge af de mange forfattere og de mange underafsnit fremtræder festskriftet meget inhomogent. Det er et typisk festskrift uden banebrydende arbejder og med mange kasuistiske meddelelser. Det kan f.eks. nævnes, at der kun er et enkelt arbejde i toxikologiafsnittet om det sidste nye inden for retskemien, ledsagestoffer i forskellige spiritustyper. På samme måde kan det nævnes, at der i afsnittet om retsserologi kun er en enkelt artikel om genteknologiens anvendelse inden for dette område. Det retspatologiske afsnit er domineret af kasuistiske meddelelser, der som altid i tysk litteratur er grundigt gennemarbejdede.

Det må således fastslås, at det drejer sig om et festskrift med en række individuelle indlæg uden en overordnet disposition, og en sufficient anmeldelse af festskriftet vil således være urimeligt pladskrævende.

Jørn Simonsen

Københavns Universitet

Gerhard Dornseifer et al. (Hrsg.): *Gedächtnisschrift für Armin Kaufmann*. Carl Heymanns Verlag KG Köln 1989. ISBN 3-452-21468-0. x + 878 s. DM 280.

Der kan siges meget positivt om festskrifter, men når »behovet« for at udgive sådanne fører til mindeskrifter som det foreliggende, må man spørge sig selv, hvad ideen egentlig er. Armin Kaufmann var en tysk strafferetsteoretiker, der døde i 1985 som 62-årig. Han var en af de førende i »Bonn-skolen«. Hans arbejder dækker en række væsentlige spørgsmål inden for strafferettens almindelige del, 'undladelse', 'handling' o.s.v. Mindeskriftet rummer en række særdeles læseværdige bidrag, især fra vesttysk, japansk og spansk side. De 46 forfattere holder sig i hovedsagen til de almindelige emner, men der er også f.eks. en interessant artikel om dokumentfalsk i edb-æraen (Diethart Zielinski, Hannover).

Vagn Greve

Klaus Bandekow: *Strafbarer Missbrauch des elektronischen Zahlungsverkehrs*. Zur Strafbarkeit der missbräuchlichen Inanspruchnahme von Geldausgabeautomaten, Chip-Karten-Systemen und Bildschirmtext - Leistungen unter Berücksichtigung von Kriminologie und Kriminalistik. Verlag Max Schmidt-Römhild, Lübeck 1989. ISBN 3-7950-0829-8. 383 s.

Bogen rummer forfatterens dissertation fra 1988. Som den omfangsrige titel så tydeligt viser, er der tale om et noget heterogent emne, som kun holdes sammen af edb-elementet. Mangt og meget i den virker studentikost (den maksimale skade afhænger af gerningspersonens kriminelle energi; kontoovertræk forudsætter ikke et særdeles højt intellektuelt niveau; dog skal de edb-kriminelle være i det mindste normalt begavede, »denn Menschen mit niedrigerem Intelligenz-niveau gehen häufig eher gewaltsam vor«). Alligevel kan den være ganske nyttig. Hovedparten er en velsystematiseret og overskuelig gennemgang af en række af de retlige spørgsmål, som man møder på dette område, med fyldige litteraturhenvisninger.

Vagn Greve

Cynthia Crosson Tower: *Understanding Child Abuse and Neglect*. Allyn and Bacon. Boston, London, Sydney, Toronto, 1989. 402 sider. ISBN 0-205-11767-8. \$31.75.

I forordet til bogen hedder det, at den er skrevet »to help potential professionals recognize, intervene, and treat child abuse and neglect«, at den skal »present an overview of all aspects of child maltreatment - from symptoms of abuse to parental motivations to the social service system«, og at den er beregnet som lærebog for »undergraduate or graduate courses in social work, human services, psychology, and sociology or in counseling and education programs«. Det er meget i én bog, og en dansk anmelder uden særligt kendskab til uddannelsessystemet i USA kan ikke vurdere, om forfatteren, der præsenteres som »Professor of Human Services« med en baggrund som socialarbejder og psykoterapeut, kan opfylde ambitionerne. Bogen er meget omfattende, hvad angår mængden af emner, og dens mulige overfladiskhed kompenseres der for ved uddybende spørgsmål, samt forslag til yderligere undervisnings-aktiviteter og læsning efter hvert kapitel - som der er 18 af. Det første handler kort om børnemishandling i historisk perspektiv. Derefter følger kapitler om familiens roller, ansvar og rettigheder, bar-

nets utvikling, fysiske, psykiske og seksuelle overgrep mod børn, social og retlig indgriben, behandling, anbringelse uden for hjemmet, socialarbejderens arbejde, voksne der har været utsat for overgrep som børn, forebyggelse samt til sist nødvendig forandring af systemer og samfund. Hvis man gerne vil have et hurtigt overblik over situationen i USA på et bestemt område af det omfattende emne »child abuse and neglect«, er bogen velegnet. Den kan også give ideer til undervisningsbrug. Men for fagfolk rummer den næppe de store nyheder.

Beth Grothe Nielsen
Århus Universitet

Terry Williams: The Cocaine Kids. Addison-Wesley Publishing Company, Inc. 1989. 140 s. ISBN 0-201-09360-x.

Dette er en beskrivelse av en profesjonell narkotikaliga i New York som gjør store forretninger ved å omsette kokain. Men det er også en beskrivelse av en underprivilegert ungdomsgruppe som forsøker å gjøre det beste ut av en trøstesløs slumtilværelse.

»The Cocaine Kids« består av åtte fargede tenåringer – fra 14 til 19 år når vi først møter dem – fra innvandrerstørket rundt Washington Heights i New York, den spanskaltende del av Harlem. De er alle konfrontert med det problem som andre i tilsvarende strøk står overfor – valget mellom å leve på en minimal sosial stønad eller å skaffe seg et levebrød gjennom illegal virksomhet. Og det denne gruppen har valgt er å selge kokain.

Kokainsalg kan være en lukrativ beskjeftigelse. Men man får ikke noe gratis. Det tar tid å bygge opp den tillit som kreves fra dem høyere opp i systemet som er nødvendig for å bli betrodde stoff til videresalg. Og det kreves initiativ og hardt arbeid å bygge opp en kundekrets, slik at man uten alt for stor risiko for å bli tatt av politiet, kan få solgt stoffet videre.

Boken gir en beskrivelse av disse ungdommenes hverdag – deres problemer, sorger og gleder og deres fremtidshåp. Forfatteren er en antropolog som lykkes å få ungdommenes tillit, slik at han kunne følge dem gjennom en periode på flere år – både i fritid og arbeid, dersom man da vil kalle kokainsalg et arbeid.

Det som slår en er hvor veltilpasset denne gruppen er i relasjon til det amerikanske samfunns normer og verdier. De er hardt arbeidende, drømmer om hjem og familie og håper på å skaffe seg en utdanning – alt med sikte på å bli velhavende og respekterte samfunnsmedlemmer. Men den eneste mulighet de har til å realisere dette er gjennom kokainsalg. Det finnes også strenge regler for atferden. Til tross for at de er spesialister i å omdanne kokain til »crack« – og daglig omgås stoffet – er det en uskreven regel at de selv ikke skal bruke det. Bruken av kokain – som ikke er forbudt blant gruppemedlemmene – er underlagt sterke reguleringer, på samme måte som bruk av andre stoffer. Brudd på disse normene innebærer utestengning, fordi man setter seg selv og andre i fare og kan miste leverandørenes anseelse.

Likhetspunktene mellom de ungdommene Terry Williams beskriver, og de man kjenner fra William F. Whytes klassiske »Street Corner Society«, eller fra beskrivelsene av ungdomskriminelle gjenger fra 1950- og 1960-årene, er store. Det nye er først og fremst at de mest initiativrike av nåtidens ungdommer fra slumstrøkene har fått en annen og mer lukrativ geskjeft. Kokainsalg har avløst ekspertise i biljardspill som i 1930-årene og tyverier som i 1950-årene, som mulighet for å få den status og prestisje som de ellers er berøvet.

Ragnar Hauge
Sifa Oslo

Niklaus Schmid: Schweizerisches Insiderstrafrecht. Ein Kommentar zu Art. 161 des Strafgesetzbuches: Ausnützen der Kenntnis vertraulicher Tatsachen. Verlag Stampfli & Cie AG Bern 1988. ISBN 3-7272-9683-6. 248 s. SFr. 86.

Ud fra en komparativ synsvinkel er insiderstraffebestemmelser blandt de mest interessante. Landene har valgt vidt forskellige løsninger, lige fra vidtgående barske straffebestemmelser til undladt kriminalisering. Samtidig er der en kraftig udvikling i gang, hvor U.S.A.s økonomiske imperialism og andre markedsmekanismer får mange lande til at omkalfatre deres hidtidige systemer. Til dette har også medvirket vel publicerede skandalehistorier, som har forledt eller tvunget mange politikere til reaktioner og overreaktioner. I Danmark har disse strømninger ført til indførelsen af en straffebestemmelse, som kriminaliserer enhver form for børsmarked-ekspertise, f.eks. at en person handler aktier efter at have indhentet oplysninger om virksomheden i offentlige registre. At bestemmelserne yderligere ofte er praktisk uanvendelige, fordi det er faktisk umuligt at udskille odiose handler fra de normale, gør ikke systemerne mere acceptable.

Den kraftige debat såvel blandt fagfolk som i offentligheden har meget naturligt udløst en flod af bøger og tidsskriftartikler om disse emner fra jurister og økonomer. Blandt disse er også den her omtalte bog. Schweiz fik i 1988 en straffebestemmelse efter, at landet var blevet udsat for stærkt pres fra U.S.A. Den er – som de fleste andre (alle andre?) af slagsen – præget af, at grænserne mellem det kriminaliserede og det straffri er særdeles vag og uklar. Schmid har søgt at beskrive disse situationer gennem et stort tal hypotetiske sager, som også skal kunne vejlede ikke-jurister. Endvidere anvendes en kraftig systematisering, som gør bogen let overskuelig.

Vagn Greve

Phipson on Evidence, (The Common Law Library no. 10), 14. ed., Howard m.fl. London Sweet & Maxwell 1990. ISBN 0-421-38590-1. ccxxv + 1239 pp.

Uundværlig for den engelske dommer og advokat, en guldgrube for den processuelt interesserede. Nyttевærdien forøges af medtagelsen af de væsentligste lovttekster in extenso samt løfte om senere supplementshæfter, hvilket sidste nødvendiggøres af den livlige lovgivning, senest Criminal Justice Act 1988, og den stadige forfinelse af praksis. Væsentligere nyere tendenser er lempelser af forbudet mod »hearsay« særlig m.h.t. oplysninger i dokumenter, herunder computer-udskrifter, men også f.s.v. angår »res gestae«, altså visse spontane ytringer, hvor Overhuset i 1987 i sagen R. v. Andrews udvidede og afrundede doktrinen (den ældste her citerede dom er fra 1693). Omvendt har de mange afgørelser om »discretion« dvs. rettens adgang – eller snarere pligt, idet undladelse af at anvende den kan medføre dommens ophævelse – til at udelukke ellers tilladelige beviser efter et slags fairness-kriterium, medført nye komplikationer.

Peter Garde
Retten i Hillerød

Christian Häthén: Straffrättsvetenskap och kriminalpolitik. De europeiska straffteorierna och deras betydelse för svensk strafflagstiftning 1906-1931. Tre studier. Lund Studies in Legal History 1. Lund 1990. 351 s.

Christian Häthén har undersökt en viktig straffrättslig brytningsperiod, nämligen genombrottet av de positivistiska strömningarna i den svenska straffrätten i början av 1900-talet. I och från början av 1800-talet började man kräva ett mera effektivt straffrättsssystem som skulle basera sig på samhällsvetenskaplig forskning. I detta system skulle straff bestämmas på grund av brottslingens individuella särdrag och inte av metafysiska filosofiska begrepp. För straffrättsideologin betydde samhällsvetenskapens – framförallt kriminologins – stigning att det dominerande klassiska paradigmet hamnade i kris. Men vad var egentligen de nya lärornas betydelse för straffrätten? Ändrades det straffrättsliga systemet och hur? Vilka grupper var aktiva i ändringsprocessen? Det är just de här frågorna Häthén vill i sin doktorsavhandling utreda.

Häthéns verk uppdelar sig i tydliga avsnitt och är därför mycket läsbar. Läsbarheten ökas dessutom av bokens många samfattningar och Häthéns flytande sätt att skriva.

I början av boken utredas upplysningstidens straffrätt och den klassiska straffrättsens teoretiska bakgrund utgående från Beccaria och Kant till Feuerbach och Binding. Därefter övergår Häthén till det mera centrala temat för boken, nämligen den italienska positivistiska skolan och den tyska sociologiska skolan. Han genomgår noggrant de centrala påverkarna i de olika riktningarna: Lombroso, Ferri och von Liszt. Särskilt von Liszt och Internationale Kriminalistische Vereinigung får en ordentlig behandling. Häthén visar sig känna litteraturen på området bra.

Efter att ha utredat den straffrättssteoretiska bakgrunden för ändringarna går författaren igenom straffrättsvetenskapens och -lagstiftningens utveckling i Danmark, Norge och Finland. Angående Danmark och Norge är framställningen grundlig. Det visas att den svenska straffrättsens utveckling inte tog plats i något nationellt vakuum.

Huvuddelen av verket är tillägnat granskningen av den svenska straffrättsvetenskapens och lagstiftningens utveckling. Häthén börjar långt ifrån början av 1800-talet och övergår så småningom till Olivecrona och Hagströmer och de strömningar i början av 1900-talet som lade speciell vikt på specialpreventionen.

Särskilt noggrann och grundlig är den betraktning som J. C. W. Thyrén får. Detta gäller speciellt hans verk »Principerna för en strafflagsreform«. Enligt Häthén företrädde Thyrén i sin straffteori om förmedlande ståndpunkt. Å ena sidan tyckte Thyrén nämligen att orsakerna till kriminaliteten låg i samhälleliga missförhållanden, men å andra sidan var han inte beredd att dra några drastiska slutsatser från detta vad det gällde den straffrättsliga ansvarigheten. För Thyrén skulle straffrätten stå i nära samband med det allmänna rättsmedvetandet. Enligt honom skulle allmänhetens respekt för strafflagen riskeras om straffen individualiserades för mycket.

Efter att ha utredat den straffrättsliga utvecklingens teoretiska och ideologiska bakgrund konkretiserar Häthén sin analys på tre lagstiftningsprocesser: dagsbot, den villkorliga domen och de tidsombestämda straffen. De vetenskapliga texterna, lagpropositionerna, kommittébetänkandena och riksdagsbehandlingarna angående reformerna utredas detaljrikt.

I förbindelse med Thyrén börjar Häthéns betraktelsesätt verka problematisk. Han beskriver Thyréns tankar hållande sig snävt till dennas egna texter utan att i sin tolkning gå utanför

de själva texterna. Egentligen kan man knappast tala om någon tolkning här. Det skulle säkert ha hittats intressanta tolkningar för Thyréns tankar och de motiver han själv har givit för sin egen verksamhet om dessa hade satts i en bredare kontext. Fastän Thyrén själv kritiserade t.ex. den sociologiska skolan med en rättssäkerhetsargument, är detta inte nödvändigtvis den hela sanningen. Att Thyrén var »försiktig« i sina ställningstaganden, är som en historisk förklaring inte heller mycket djupgående. Säkert måste det ha funnits en orsak till hans försiktighet. Om man jämförelsevis granskar t ex den finske straffrättsprofessorn Antti Serlachius tankar och ställningstaganden litet närmare, märker man att hans straffteoretiska uppfattningar inflytades av politiska realiteterna, trots att hans själv ofta brukade – liksom Thyrén – hämta stöd till sina opinioner från »folkets rättsmedvetande«.

Det är mycket problematiskt att Häthén refererar så deskriptivt den teoretiska bakgrunden för ändringarna och framför inga tolkningar som skulle gå utanför materialet. Det samma problemet framgår även i behandlingen av de konkreta lagstiftningsprocesserna. Texten är mycket detaljerad men saknar tillräcklig analys.

Den andra centrala svagheten hos Häthéns bok är det att han tar ingen ställning till förhållandet mellan ideologin och lagstiftningen. Inte heller presicerar han det, vilka faktorer som påverkar utformningen av ideologier. Läsaren får det intryck att de straffrättsliga ideologierna formar sig helt enkelt därför att folkets »rättsmedvetande«, »rättssäkerhet« eller »försiktigheten« kräver detta.

Häthéns egen material skulle ha givit möjlighet för en djupare analys. Jag tar några exempel. På den straffrättsliga teorins nivå beskriver författaren hur de svenska straffrättsteoretikerna filterade de från utomlands omfattade idéerna in i sina egna teorier. Teorierna omfattades emellertid inte utan ändringar, utan partiellt och delvis i ny form. Också på lagstiftningsnivån beskriver Häthén hur den sociologiska skolans läror aldrig receptorades utan ändringar. I stället kom de bara att komplettera det redan existerande systemet.

Det framgår i Häthéns bok också att de receptorade ingredienserna alltid anpassades till de nationella omständigheterna. Det fanns ingen enhetlig plan för att ändra det svenska straffrättsliga systemet totalt. De framförda ändringarna hade ingen förbindelse med varandra.

Häthéns justnämnda iakttagelser framkallar åtminstone följande frågor hos läsaren. Varför omfattade de svenska straffrättsvetarna bara en del av den sociologiska skolans läror och varför valde de just vissa delar? Varför höll de fast vid de andra, kvarstående klassiska delarna av systemet? Och på lagstiftningsnivån: vad var orsaken till att just vissa sociologiska läror kom att stadgas som lag och varför omformades de? Eller, varför receptorades de nya läror över huvud taget? Varför dugade det gamla systemet inte mera?

Häthén konstaterar att svenskarna ville vara försiktiga och inte riskera rättssäkerheten och det allmänna rättsmedvetande samt att de ville undvika en för »politiserad« straffrätt. Att använda det politiska kriteriet för att göra skillnad mellan den gamla och nya straffrätten verkar emellertid en misslyckad och ohållbar lösning. Det kan nog vara att de samhälleliga styrningsmöjligheter som den sociologiska skolan hade att erbjuda verkade större än den klassiska skolans. Den klassiska skolans system var kanske inte lika användbar. En helt annan sak är emellertid att säga att den sociologiska skolan var mer politiserad än den klassiska. Jag tar ett exempel för att illustrera detta.

Häthén beskriver hur Thyrén var ovillig att gå över till ett helt specialpreventivt påföljdssystem. Enligt Häthén orsaken härtil var att Thyrén ville upprätthålla försörjningstanken och att

han var rädd att den allmänna rättsmedvetandet skulle vara emot ett för specialpreventivt system. Är just en sådan benägenhet att konservativt hålla fast vid ett gammalt system ytterst politiskt? Man skall komma ihåg att termen »allmän rättsmedvetande« kan förstås på många olika sätt och många gånger tolkas den på det politiskt ändamålsenligaste sättet. Att hålla fast vid försoningstanken torde inte heller vara opolitiskt. På bakgrunden ligger ju ofta helt enkelt viljan att hålla sanktionsnivån »tillräckligt« hög.

En möjlig hypotes skulle vara att anta att de straffrättsliga ändringarna hade något att göra med kriminalpolitiken i övrigt, t ex den sanktionsnivån som ville upprätthållas. Det skulle ha varit bra som Häthén hade på något sätt ställt ändringarna i relation till den övriga straffslagstiftningen och kontrollpolitiken. Så kunde man kanske ha fått mera djupgående resultat.

Ännu några ord om den del av boken som gäller Finland. Den är beklagligt ytlig. Detta är nog förstäelig, eftersom författaren enbart har kunnat ytnyttja det svenskspråkiga materialet. Texten som den nu står är i alla fall litet löslig och t o m missvisande. Om man t ex läser Allan Serlachius texter mera noggrant, märker man att han inte inställde utan förbehåll till den sociologiska skolan. Den klassiska elementen stod kvar i Serlachius teori även efter han hade blivit intresserad av den sociologiska skolan. Inte heller är det helt riktigt att säga att de relativa teorierna skulle ha »brutit igenom« i Finland. Den klassiska skolans dominans var nämligen aldrig riktigt hotad i Finland.

I trots av sina brister ritar Häthéns bok en exakt bild av de positivistiska riktningarnas position i början av 1900-talet. Likaså blir vissa klichéartade uppfattningar korrigerade. Den sociologiska skolans betydelse såväl i vetenskapen som i lagstiftningen visar sig vara mindre än hittills har vanligen antagits. Ytterst betydelsefullt är också det konstaterande att i en konflikt-situation är de praktiska målen ofta viktigare än den teoretiska renheten. Häthéns bok gör det lättare att förstå många av dagens teoretiska stridigheter i den nordiska kriminalpolitiken.

Heikki Pihlajamäki

Helsingfors Universitet

Ny litteratur

Jan Ahlberg: Inkapacitering. Effekter vid förändrade strafftider. Brå-rapport 1990:7. Stockholm ISBN 91-38-12452-1. 31 s.

Agnete Andersen & Ruth Nielsen: Ligestillingslovene. Jurist- og Økonomforbundets Forlag Kbh. 1990. ISBN 87-574-4521-4. 270 s.

Dan Andersen & Kim Nygaard: Moral og ansvar. Den kvalitative forpligtelse. Børsens bogklub Kbh. 1990. ISBN 87-7553-280-8. 164 s.

Ole Andresen, Terje Bryn & Bjørn Engstrøm: Bilansvaret. Tano Oslo 1990. ISBN 82-518-2837-6. 195 s.

Ellen Margrethe Basse & Vibeke Jensen (red.): Regulering og styring II – til fornyelse af den juridiske teori og metode. G. E. C. Gad Kbh. 1990. ISBN 87-12-02039-7. 200 s.

Olov Berggren: Österåkerprojektet. Kriminalvårdsstyrelsen Rapport 1990:2. ISSN 0280-5669. 56 s.

Frey Björklingson: Kvinnorna och Rättvisan. En framställning grundad i huvudsak på Uppsala kämnarsrätts dombok åren 1815-1838. Iustus Förlag Uppsala 1990. ISBN 91-7678-163-1. 90 s.